

Слово поета було ознакою національного відродження, утвердження української нації, її надією на кращі часи. Служінню рідній Україні Шевченко присвятив своє палке слово, щире серце, навіть своє життя. Вся його творчість пройнята палкою любов'ю до Батьківщини, до рідного народу. Не одне покоління вчилосся у Тараса любити рідний край, служити йому, боротися за свою свободу [2].

У служінні Батьківщині, народу поет вбачає сенс життя. Він гнівно засуджує тих, хто живе тільки для себе, хто за облудливими словами про любов до простого люду ховає своє хижацьке єство [3].

Шевченко закликає порвати кайдани, повалити самодержавство, визволити народ із неволі. У своїх творах він зображує трагічне становище покріпаченого селянства. ("Сон", "Якби ви знали, паничі", "І виріс я на чужині", "І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм..." та ін.). Великий поет мріяв про всенародне повстання, яке повалить самодержавний лад [4]. І тим самим бачив у своїй уяві нове суспільство, у якому житимуть вільні і щасливі люди. Отже, для поета основними соціальними цінностями був народ України його свобода та щасливе життя, рідний край, Батьківщина, добро, справедливість.

Література

1. Шевченко Т.Г., Твори: в 12 т. – Т.8. – К.:Наукова думка, 2013. – 584с.
2. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. — 2-ге вид. — К.: Обереги, 2004. — 480 с.
3. Кирилюк Є. Т. Шевченко: Життя і творчість / Є.Т.Кирилюк. — К., 1959, 1964, 1979.
4. Ковтун Ю. Тарасові музи / Ю.Ковтун. — К.: Україна, 2003. — 207 с.

ГЕКУЛЬТУРНА СПРЯМОВАНІСТЬ РОМАНТИЗМУ Т. ШЕВЧЕНКА

Гаврилюк Ю.М., канд. філос. наук, доцент кафедри філософії

Романтизм виникає як реакція на раціоналізм новоєвропейської філософії, що становила світоглядне підґрунтя Класицизму з його ідеалом художньої простоти і прозорості. Якщо в основі всього лежить розум, то ясно: все, що не вкладається в його схеми, відкидається як суб'єктивна вигадка, яка тільки затьмарює істину. У результаті світ, у тому числі й людина, перетворюється в бездушну механічну конструкцію. Усе багатство індивідуального буття живої особистості втрачає будь-яку цінність через недосяжність його для розуму.

Розвиваючись у руслі греко-православної традиції, український Романтизм абстрактному принципу *ratio* Просвітництва протиставляє особистісний принцип – *Логос* як метафізичну об'єктивно-божественну основу органічно цілісного геокультурного буття. *Ratio*–принцип механічного абстрагування, що нівелює притаманну дійсності живу індивідуальність. Внутрішній принцип *Логосу* – не узагальнення, а принцип сходження по щаблях все більшої геокультурної конкретності. Це жива стихія різноманітного особистісного життя. Створений *Логосом* і в *Логосі* світ внутрішньо-утаємничено наскрізь пронизаний ним. Тому пізнання істини онтологізується. Всупереч раціоналізму

істина мислиться не як відповідність абстрактного суб'єкта не менш абстрактному об'єкту, а як усвідомлення людиною свого об'єктивно-можливого існування в Істині – Правді Божій, тобто як цілісне геокультурне буття, що прагне до безкінечного самоспоглядання своєї повноти з висоти осягнутого Логосу. Тим самим пізнання людиною істини об'єктивно можливого буття виступає водночас самопізнанням Правди свого життя, що досягається на шляху сходження драбиною християнського морального вдосконалення.

Найповніше романтичний принцип органічної цілісності геокультурного буття втілюється в житті й творчості Тараса Шевченка, які демонструють вищу гармонію сенсу, мети і глузду буття людини. Сенс життя має глузд, якщо він реалізується в меті діяльності геокультурного суб'єкта. Порушення цієї гармонії може спричинитися до глибокої душевної драми. Звідси та пильна увага, яку приділяють романтики „внутрішній” людині, їх намагання якнайглибше проникнути в таїну її душі з метою якнайповніше виразити цілісність геокультурного життя як принципу, що дозволяє знати не тільки про те *що є*, але й *хто є*.

Життя Шевченка – це життя-подвиг національного Пророка, якого Господь послав на землю „свою любов благовістити!, святую правду возвістити!”. Якщо його сучасник і співвітчизник М. Гоголь шукає повноту геокультурного життя на шляху морального вдосконалення російської дійсності, то Шевченко її рішуче заперечує, бунтує проти неї як сили, що знищила вольності і права України, з якою він був органічно злитий. Це піднімало величний пророчий дух Шевченка над холодним світом імперської сваволі, зумовлювало категоричність суджень, сміливість і безоглядність присудів Російській імперії, які лякали й дивували сучасників. Шевченко не може навіть під страхом смерті, як це переживалось у казематі під час арешту, відректися від своїх поглядів, від своєї творчості. Він неподільний у своєму геокультурному бутті. Його думки, переживання, безжальна сатира – усе це Шевченко в геокультурній повноті Логосу свого Я. Принцип геокультурної цілісності буття для нього означає не нехтування людиною світом заради Царства небесного, а привнесення своєю працею Його цінностей у земне життя.

Романтизм Шевченка іманентно пов'язаний з одним із найзначніших європейських рухів епохи – *націоналізмом* як світоглядно-ідеологічної основи різноманітних сфер духовної і практичної діяльності від мистецтва до політики. У лоні Романтизму відбувалося становлення національної ідентичності, що прагнула максимально повно охопити усе накопичене впродовж історичного розвитку духовне багатство народу. Романтики не просто звертаються до національних ідей і традицій. Вони приймають їх за вихідну основу своєї творчості. Саме в межах Романтизму виникають концепції нації, національного як прафеноменальної ірраціональної субстанції певного етнонаціонального утворення. Цим він принципово протистоїть естетичній парадигмі Класицизму, витвореній з античних теоретичних постулатів і художніх взірців.

Найбільш інтенсивного розвитку романтизм як націоналізм набуває в 10-40-х рр. XIX ст. в літературах Середньо-Східної Європи, що зумовлено низкою

специфічних причин. Це були літератури народів, які втратили державну незалежність, і в них романтизм інтегрується в національно-культурний рух, що розгортався під гаслами повернення до глибинно-народних джерел. Визначальна роль у формуванні світоглядних засад націоналізму належала гуманітарній інтелігенції – письменникам, митцям, етнографам, історикам, фольклористам. Вони будили почуття національної ідентичності, розвивали національні мови і концепції нації. Тому творці романтизму були водночас і творцями націоналізму.

При всіх розбіжностях у поглядах на історичну долю України її образ постійно у тій чи іншій формі присутній у творчості українських романтиків, був відправним моментом у ставленні до світу, що дає підстави визначити їх націоналізм як *геокультурний україноцентризм*, найбільш концентровано виражений генієм Шевченка. Для геокультурного україноцентризму характерне визнання органічної єдності природи історичної України як відвічного місцепроживання українського етносу з притаманною йому своєрідною культурою, що народжується в колі цієї природи як символ його духу, метафора його української душі. Серед романтиків, що були гарячими патріотами, небагато, проте, знайдеться таких, у кого зосередженість на ідеообразі Вітчизни сягала б такої всепроникненості, духовної та емоціональної напруги, як у Шевченка. Поет поневоленої нації сповнений непохитної вірності й глибокої любові до неї, палкої профетичної віри в її незнищенність і відродження. У заключному вірші циклу „В казематі” (1847 р.), відбуваючи на заслання в закаспійську пустелю, він звертається до друзів – кирило-мефодіївців із закликом-молитвою:

*Свою Україну любіть!
Любіть її...Во время люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть.*

Цю вистраждану любов і віру в Україну Т. Шевченко проніс крізь усе своє страдницьке життя. Як зазначає О. Забужко: „Тільки його можемо з повною підставою вважати першим **національним** інтелігентом, отже таким, що виразно усвідомлює репрезентативність своєї діяльності щодо окремої і самодостатньої національної спільноти” [1, с. 42].

Романтики витворили нове розуміння нації як цілісного організму, „особи вищого ступеня”, життя якої закорінене в „серці”. Саме романтика під впливом ідей Великої Французької революції, американської війни за визволення та низки війн початку ХІХ століття принесла уявлення про „національне відродження”, „воскресіння нації” не тільки як державного утворення, а й як об’єднаної культурою людської спільноти.

Романтичний світогляд базується на розумінні світу як живого динамічного цілого, в якому все взаємопов’язано і взаємодіє у всеохоплюючому спонтанному русі. Поширюючись на людину, цей погляд вбачав у ній істоту історичну, перебуваючу в часі, у якому вона має бути пізнаною і пережитою. Тому історизм для романтиків є важливим засобом і формою пізнання. І не тільки пізнання, а й „виправлення” історії, коли виявляється, що рухається вона

в неприйнятному для них напрямі. Це говорить про неоднозначне ставлення романтиків до історії.

Актуалізація національної історичної пам'яті, ствердження її як активного чинника в житті країни стає одним з найважливіших завдань української романтичної літератури. Культивування пам'яті про спільне минуле народу, спогадів про його героїв і визначні події та прагнення до їх увічнення було підпорядковане основній меті – *формуванню національної ідеї*. У поєднанні з іншими принципами, насамперед такими як принцип геокультурної повноти буття і геокультурного націоналізму, принцип історизму активізує пошук і художнє втілення ідеального суб'єктивно-належного буттєвого змісту, що надає в системі романтизму категорії майбутнього важливого онтологічного і функціонального значення. На цьому ґрунті виникають ідеї месіанізму нації і відповідне витлумачення її історії як покутування гріхів людства й „викупу” щасливого прийдешнього. Концентроване вираження такого історіософського концепту знаходиться у програмному документі Кирило-Мефодіївського братства „Книг буття українського народу».

Слід зазначити, що серед українських романтиків єдиного погляду на майбутнє України не було і конкретикою воно не відзначалося. Для переважної більшості з них історія України зводилася до Козацької України, початок якої губився в міфічному тумані. Тому й майбутнє мислилося в категорії „воскресіння” цього минулого, як, наприклад, у Шевченкових „Гайдамаках”:

Козак оживе;

Оживуть гетьмани в золотім жупані;

Прокинеться доля; козак заспіва:

„Ні жида, ні ляха”, а в степах України –

О боже мій милий – блисне булава!

В історіософії Шевченка категорія майбутнього перетворюється у сферу, у якій домінує міфологія. Подолання хаосу і зла історії українські романтики шукають не в самій історії, а на шляхах її міфологізації, яка ґрунтується на біблійно-християнському архетипі й не підлягає раціональному осмисленню, а лише пророче прозирається на основі глибокої віри у всеперемагаючу справедливість, у постійну присутність Бога й очікування Його втручання з метою „виправлення” історії у відповідності до Правди Божої. Таким чином, естетика романтизму Шевченка є універсальною міфологічною кодифікацією історії, символічно розробленою у вигляді концепції геокультурного історизму.

Треба мати на увазі, що Шевченко – поет країни, яка тільки починає окреслюватися через його Слово. Тодішнє небуття України, її видимий кінець перетворюється в ньому на початок ще незримого існування в біблійному вимірі.

Література

1. Забужко О.С. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу / О.С. Забужко. – К.: Абрис, 1997. – 144 с.